

— Šavale, me tumári šukár pátiv opre mangle...

Vlachicka gíla – olašské písně a jejich texty

Text vychází z níže uvedených publikovaných výstupů – literatury, LP a CD.

Romský hudební a zejména písňový folklór ve své autentické podobě je poměrně málo známý. V přirozené, v podstatě neovlivněné podobě se dodnes uchoval hlavně u Romů olašských. Právě s odlišností dvou hlavních skupin Romů žijících na území Č(SS)R souvisí i dělení jejich písňového folklóru: na písně olašských Romů, u nás do roku 1959 kočovných, a folklorní projevy Romů usedlých, ze skupin slovenských a maďarských (žijících na Slovensku i v České republice). Souhlasně s tímto dělením se pak písňový folklór těchto skupin člení i ve své struktuře, formách, družích a způsobu přednesu.

| Mária Makulová – výborná zpěvačka a vzácný člověk, Kendice, 1960 |
foto Eva Davidová |

Sami olašští Romové rozlišují u svých písní dvě velké, od sebe odlišné skupiny: *mula-tošša*, *lóke gíla* – táhlé, pomalé písně a *khelimaske gíla* – rytmické písně k tanci.

První skupinu (*lóke gíla*) tvoří jen písně k tzv. mulatování, čili dobré chvíli a posezení s rodinou a přáteli, ale všechny táhlé, pomalé písně – o lásce a o rodině (kupř. „Káli sas i Boja“ – Černá byla Boja), ukolébavky (kupř. „Haju, haju, Kežinkóri“ – Hajej, hajej, Kežinko), písně z kočovného života nebo z vězeňského prostředí. Mají krásné, často mnohastrofé texty, kterými vypravují příběh – mnohdy jsou to epické balady.

Skupinu druhou tvoří rychlé, rytmické písně – *frišša*, *khelimaske gíla*, zpívané však nejen k tanci. Jde v nich většinou o jednoduchou melodii s výrazně rytmickou složkou, jejíž podstatná část je základem vokální improvizace v hlavním, vedoucím či nejvyšším hlase. Ten je doprovázen výkřiky, jednoslabičnými heky, tleskáním a charakteristickým luskáním prstů.

Většina z těchto rychlých písní má kratší, sevřenější texty. Olašští Romové je zpívají při svých rodinných oslavách – na svatbách (*bijav*), křtinách (*kerečigo*), zatímco setkání při pohřbu (*prachomo*) a bdění u mrtvého před pohřbem (*verrastáši*) provázejí kromě vyprávění jen písně táhlé (*lóke*).

Písně jsou duší a srdcem olašských Romů, jejich kulturním bohatstvím. Do nich vždy vkládali své pocity, bolesti i radosti, lásku i žal. Jsou pro ně cennější než hudba (kterou olašští Romové neměli a při svém dřívějším kočovném životě mít ani nemohli), protože písně si zpívají sami pro sebe – v rámci své rodiny a nejbližší komunity. Vyzpívávají se v nich, oslovují jeden druhého, jejich prostřednictvím komunikují navzájem. Zpívaná melodie spolu s obsahem písně je to hlavní, případný pozdější hudební doprovod houslí, harmoniky, dnes už i kytary, je vedlejší, nepodstatný.

Olašské písně mají své zákonitosti, svůj ustálený řád. Obvykle předtím, než zpěvák začne zpívat, pronese obřadní formuli, v níž se ostatním představí a požádá o svolení ke svému zpěvu, kterým chce přispět k jejich zdraví a štěstí: „*T'aven saste taj bachtále, Romale, lungo trajo, sastimo taj bacht!*“ (Ať jste všichni zdraví a šťastní, Romové, dlouhý život, zdraví, štěstí!) Pak je vyzván ke zpěvu: „*Phen-de amenge!*“ (Pověz nám to!) – tedy ne „Zazpívej!“, protože – jak již bylo řečeno, olašští Romové svými táhlými písněmi mluví, vypravují. Zpěvák je pak během přednesu v kontaktu s ostatními, kteří do písně často vstupují výzvami a souhlasnými výkřiky, někteří z nich se i k němu přidávají. Posluchači a často tedy i spoluvůrci dotvářejí kolorit písně hrdelními zvuky a tzv. *bumbázi* – tleskáním, luskáním prstů, podupáváním či jiným rytmiickým doprovodem, na lžíce či na hrnce. To vše nahrazuje doprovodné hudební nástroje a vytváří charakteristický interpretační projev lovárských i ostatních olašských Romů.

Tradiční starodávné písně olašských Romů ale nebyly a dodnes nejsou mezi širší veřejností většinou příliš známé. V rámci Československa patří mé nahrávky olašských písní zřejmě k prvním. Některé z nich byly poprvé publikovány v roce 1973 a 1974 na LP „Romane gila – antologie autentického cikánského písňového folklóru“ (Supraphon, Artia).¹

1 Davidová, Gelnar, 1973; Davidová, Gelnar, 1974.

| Mária Makulová na schodech nových patrových bytovek, do kterých byla tato rodová skupina v roce 1960 usazena. Původně měli v Kendicích malá obydlí, která do roku 1959-1960 využívali jako zimoviště. Kendice, 1961 | foto Eva Davidová |

| Rodina Márinky před jejich novým domovem, v popředí Márinčin syn Matěj-Matúch. Kendice, 1961 |
foto Eva Davidová |

Nikdy nezapomenu na své první setkání s Romy, nejdříve s Rumungry – už v první polovině padesátých let 20. století ještě jako studentka: v roce 1954 jsem se seznámila s rodinami Taragošovců v Praze – Libni (později jsem jim pomohla se založením hudebního souboru – s cimbálovou muzikou a zpěváky) a v téže roce s dalšími rodinami v osadě Dolinka v Polomce na středoslovenském Horehroní. Má cesta mě tehdy v zimě a sněhu vedla z národopisné dědiny Polomka přímo do Dolinky, kde mě krásně přijali, přeskočila mezi námi lidsky jiskra – a brzy se už povídalo a zpívalo. Podobně tomu bylo i při mých dalších cestách po východním Slovensku: v Trebišově – kam jsem jezdila často (o této velké *romano gav* jsem pak psala svou diplomovou práci, první na toto téma), v Sečovcích a Michalovcích, v Humenném-Podskalce, v Krásné nad Hornádom (odkud pocházejí pražští Taragošovci), v Hucíně, v Rozhanovcích a mnoha dalších, na Gemeru v Klenovci (odkud pochází lé-

kař Ján Cibula), v Muráni, v Krásné Hôrce a později, v šedesátých a sedmdesátých letech pak na Spiši – v Betlanovcích, Hrabušicích, ve Spišském Štvrtku, v Letanovcích a Žehře, v Rudňanech (kde jsem byla nedávno za kmotru šestnáctému dítěti Soni Pokutové).

Mezi olašské Romy jsem přišla jako studentka – k prvním setkáním došlo v roce 1956 na Ostravsku a pak v roce 1958 u Volar na Šumavě, kdy tyto rodiny ještě kočovaly. A potom až na jaře roku 1959 – na Kladensku, u Kolína a dalších místech Čech a Moravy, ale to už po jejich násilném usazení. Od roku 1960, kdy jsem se rozhodla odjet pracovat do Košic a mít tak možnost víc poznávat Romy na východním Slovensku, jsem začala přicházet i tam mezi olašské Romy – z rodin Makulovců, kteří se stali mými přáteli – do Kendic a Petrovan na Prešovsku, kam jsem se pak vracela a občas vracím dodnes, a odkud máme i mnoho nahrávek krásných písní.

V Čechách a na Moravě to bylo a stále je mnoho romských, olašských i neolašských rodin na Ostravsku, v Praze a později v Českém Krumlově, kam jsme se v polovině sedmdesátých let z Prahy přestěhovali.

Všichni mě vždy přijímali jako svého člověka, přítele – nebyla jsem a nejsem pro ně gá-džovka, která by chtěla jen slyšet a nahrávat jejich písně a poznat něco z jejich života. Nikdy jsem neříkala, že k nim jdu dělat nějaký etnografický výzkum nebo zapisovat či fotografovat, nikdy jsem nechodila s blokem a tužkou. Přicházela jsem většinou sama, fotografovala a na-

táčela jsem (na tehdejší, veliký a těžký magnetofon B 41, později na Sonet duo a s fotoaparátem Pentaconem six) až později, kdy už jsme se více znali a byla tu vzájemná důvěra, když souhlasili a kdy byla k tomu ta pravá chvíle. Zachycovala jsem pak písně, pohádky a vyprávění, abych pomohla uchovat aspoň část toho vzácného, osobitého kulturního dědictví, které se předávalo z generace na generaci. Někdy ale jsme nenatáčeli vůbec nic, jen jsme si povídali a bylo nám společně dobře.

| Jozef Makula-Kániš, Kendice, 1962 |
foto Eva Davidová |

Texty olašských písní jsou syrovější a drsnější – na rozdíl od písňových textů Romů slovenských. Odrážejí bez příkras život a osudy olašských společenství, pocity a názory svých tvůrců a interpretů. V důsledku dřívější izolovanosti olašských skupin Romů téměř nedocházelo k jejich kulturnímu ovlivňování, a proto se i jejich písně zachovaly v relativně autentické podobě. Přesto však jako odraz současné doby a nových životních podmínek vznikají i v písňovém projevu olašských Romů některé nové texty, které obměňují či doplňují část textu tradičního. Zpívá se tak i o proměně v životě a v novodobém cestování, kdy kupř. koně pod kapotou auta jsou stejně silní a krásní jako byli ti před kočovným vozem, červení koníci – *lóle khúre*. Většina textů jejich písní zůstává však v tradiční, původní podobě.

Obsahová, textová stránka písní je tedy jak odrazem způsobu života olašských Romů, jejich životních podmínek, vztahu k rodině a ke svým příbuzným (*nípo*), ale i jejich vztahu k Bohu, k dětem, ke kočování a koním, jejich lidských pocitů. V jejich *lóke gíla* často nejde o souvislý text, ale o úvahy a promluvy zpěváka sama se sebou nebo s ostatními. V písních epického charakteru mnohdy popisují příběh, který se stal jim, jejich rodině, nebo který se v jejich společenství takto traduje.

Nad touto obsahovou, textovou stránkou olašských písní se zamyslíme nad jejich nejstaršími terénními zápisy a nahrávkami hlavně u dvou skupin olašských Romů: u Stojkoviců na Ostravsku a u Makuloviců v Kendicích na Prešovsku.² Tyto nahrávky vznikaly především v letech 1952–1972, kdy jsem je zatím pořizovala sama. Teprve později, v letech 1973–74 jsem začala spolupracovat s etnomuzikologem Jaromírem Gelnarem z brněnského Etnolo-

2 Děkuji dodatečně svým romským přátelům a romistům za spolupráci při přepisu nahrávek i za pomoc při překladu jejich krásných textů – hlavně Margitě Lakatošové-Wagner, Christiane Fennész-Juhász, Mozesi Heinschinkovi, Zbyňkovi Andršovi, Peteru Wagnerovi a Markétě Hajské.

| U Makulovců. Na harmoniku hraje Rudi, zpívají a tančí Feri s Rozou. Kendice, 1962
| foto Eva Davidová |

gického ústavu ČSAV, s nímž jsme při přípravě prvního výstupu – LP desky a bookletu „Romane gila“ pořídili ještě některé další nahrávky a zároveň jsme se pokusili, na základě mé sbírky, o sestavení první typologie romských písní. Po smrti J. Gelnara jsem pak spolupracovala s etnologem Janem Žižkou a etnomuzikoložkou Katalin Kovalcsik z Budapešti, kde byly pak vydány první dva díly série odborných publikací o písních evropských Romů. Na konci devadesátých let jsme v rámci práce v Muzeu romské kultury v Brně spolu s etnomuzikologem Tomášem Šenkyříkem, který se v rámci naší spolupráce zabývá hudební charakteristikou romských písní, pořídili některé další nahrávky – i olašských Romů z rodiny Kotlárovy v Brně – a připravili k vydání CD „Giľa-Đíla-Giľora“.³ Jeho realizaci předcházelo ještě vydání CD „Vlachicka džila“⁴ v roce

2001, na němž jsme spolupracovaly se Zuzanou Jurkovou. Právě na něm jsou zachyceny nejstarší nahrávky písní olašských Romů z České a Slovenské republiky z mé sbírky.

Jako „Sammlung Davidová“ je má soukromá sbírka nahrávek na originálních magnetofonových kotoučích a kazetách uložena ve Phonogrammarchivu Rakouské akademie věd ve Vídni. Sbírkou obsahuje téměř 1500 nahrávek hudebního a písňového folkloru olašských a slovenských Romů, které jsem pořídila během svých výzkumných cest a sběrů především v rámci bývalého Československa v rozmezí let 1956–1990. Datace a lokality nahrávek, jména interpretů a některé další údaje jsou uvedeny na dokumentačních protokolech, zpětně zpracovaných pro základní identifikaci nahrávek sbírky ve spolupráci s etnomuzikoložkou Christiane Fennész-Juhász (naše spolupráce započala již v osmdesátých letech). Studium či použití původních nahrávek je vázáno na vzájemný souhlas. Většina těchto nahrávek dosud nebyla publikována (publikovány byly jen části sbírky, zejména ve výše uvedených publikacích, LP a CD nosičích) – v dřívějších letech ani tato možnost nebyla. V našich podmínkách nebyla ani možnost záchrany těchto nahrávek na původních nosičích, které časem podléhají zkáze – proto rozhodnutí uložit je v uvedené instituci, kde z nich byly zhotoveny kvalitní kopie.

Ted' už si vyberme některé z textů těchto nejstarších zápisů olašských písní:

3 Davidová, Šenkyřík, 2002.

4 Davidová, Jurková, 2001.

Jednu z mnoha písní, kde se mluví o koních, mi roku 1961 zpíval v Ostravě Pavel Stojka (nar. 1888):

*Ej, tradó me mure khúren,⁵
taj páрни mol, Babam, mangó.*

*Apal inke phenó
hod' me mol páрни pijó.*

*Apal téle khuren biknó,
purani mol, Babam, mangó.*

*Na pi, gážo, sa le lóve,
mek vi tá gáža anda late.*

*Ke kaj kirčima me rakbó
purani mol, gáži, mangó.*

*Apal inke jokhar phenó,
hod' me tradó taj mol mangó.*

*Apal inke jokhar phenó,
hod' me biknó mure khúren.*

Budu řídit své koně
a objednám bílé víno, Babo.

Pak ještě řeknu,
že piju bílé víno.

Až prodám své koně,
objednám si staré víno.

Nepropij, muži, všechny peníze,
nechej také něco své ženě.

Protože hospodu si najdu,
objednám si staré víno, paní.

A pak ještě jednou říkám,
že pojedu a objednám víno.

Potom znovu říkám,
že prodám své koně.

Jeho žena Mária Stojková – Sedra (nar. 1898) mi v roce 1961 zazpívala i písně vězeňské – tento obsahový námět je v olšských písních dosti častý. Sedra byla vynikající zpěvačka, která svým syrovým, drsným hlasem zpívala o životě před násilným přerušením kočovného života jejich rodiny, ale také o životě, který pro ně i potom pokračoval.

5 Píseň publikována in Davidová, Jurková, 2001, jako č. 2, včetně notového zápisu.

*Izenindas mange romňi*⁶
dúj berš but-i te lešis man .

Te kamesa, šaj lešis le,
te na, pale šaj žas maj dur.

Vzkázala mi žena,
že dva roky – to je moc dlouho čekat na mě.

Jestli chceš, můžeš počkat,
jestli ne, můžeš jít zase dál.

Tutěž píseň zpíval Juraj Stojka – Báno, v trochu odlišné textové verzi druhé strofy. Nahrála jsem ji ve skupině Stojkoviců, násilně usazených v Hlučíně u Ostravy už roku 1959 :

*Jaj, izenindas mange romňi:*⁷
duj beršoura či lešis ma.

Te na lešis, šaj žas maj dúr,
šaj žas kaj to čoro nípo.

Vzkázala mi moje žena:
dva roky na mě nepočkáš?

Jestli nepočkáš, můžeš jít dál (odejít)
ke své ubohé (chudé) (velko-)rodině.

Sedra zpívala i další tzv. vězeňskou píseň (nahráno v Ostravě roku 1961):

*Mišto-j tuke, gajži*⁸
pi slobodno luma, ja,
taj to kálo gážo
ande samo zárki.

Jaj, de mišto-j tuke, gajži,
pi slobodno luma, jaj,
taj to sáno gážo
pe edeša zárki.

Máte se dobře, paní,
jste na svobodě,
zatímco váš černý muž
je v cele.

Máte se dobře, paní,
ve svobodném světě, jaj,
a váš hubený muž
je na samotce.

6 Píseň publikována in Davidová, Jurková, 2001, jako č. 6, včetně notového zápisu.

7 Píseň publikována in Davidová, Jurková, , 2001, jako č. 7.

8 Píseň publikována in Davidová, Jurková, , 2001, jako č. 12, včetně notového zápisu.

*Jaj, de rodem pánž ezera,
pile le le šáve,
šaj mekle le mange
pe 'k gláža pární mol.*

Vydělal jsem pět tisíc,
chlapci je propili,
mohli mi je nechat
aspoň na láhev bílého vína.

Uvedme si i další ze širokého repertoáru Sedřiných táhlých písní – milostnou „Káli sas i Boja“ v nahrávce z roku 1959:

*Káli sas i Boja, káli taj medálí⁹,
šinavel o jílo le terne šávenge.*

Černá byla Boja, černá a špinavá,
láme srdce mladým chlapcům.

*Merav mange, dade, merav anda late.
Kana pre la dikhav, muro jílo šindol.*

Miluji, otče můj, strašně ji miluji.
Když se na ni podívám, láme mi to srdce.

*Aš Dejvlesa, gajži, musaj te žav-tar,
žanel o čáčo Dejl, kana khejre avou.*

Bud' sbohem, paní, musím odejít,
Skutečný Bůh ví, kdy se domů vrátím.

*Joj, anou le, anou le, taj opre márou le,
le dopaš le čourou, le dopaš me mangou.*

Přinesu je (peníze) domů, seženu je.
Polovinu jich ukradnu a půlku vyžebraám.

V nahrávce v roce 1961 zpívala Sedra tutéž píseň, ale po první, známé strofě uvádí dvě další, odlišné strofy:

*Káli sas i Boja, káli taj melálí¹⁰,
šinavel o jílo le terne šávenge.*

Černá byla Boja, černá a špinavá,
mladým Romům srdce láme.

*Kaj maj i romni? Andi Amerika,
hod' te rodel leske somnakune louve.*

Kde je žena? V Americe,
aby mu vydělala zlaté peníze.

9 Píseň publikována in Davidová, Jurková, 2001, jako č. 14.

10 Píseň publikována in Davidová, Jurková, 2001, jako č. 13, včetně notového zápisu.

*Či trobun man tutar, Rusos kamlal pre le.
Tō nakh šinou tejle, Rusos kamlal pre le.*

Nepotřebuju je od tebe, spalas' pro ně s Rusem.
Uříznu ti nos, Rusa jsi kvůli nim milovala.

Téhož roku při našem setkání v Ostravě v roce 1961 Sedra nazpívala i krásnou ukolébavku:

*Haju, haju, Kejžinka,¹¹
mejg tñ mamouri khejre avla,
ke kinou me a Kejžinkake
ke la Pragaki vineto šámija
taj i zeleno maďarka.*

Haju, haju, Kejžinko,
dokud je doma tvá maminka,
koupím Kejžince
z Prahy modrý šátek
a zelené maďarky (boty).

*Haju, haju kerla
i cigni Kejžinka
vi kerla i mamo,
laki cigni, le, mamouri.*

Spinká, spinká
malá Kejžinka,
spinká i maminka
její malá maminka.

Vynikající interpretkou olašských písní je pro mě Mária z Kendic na Prešovsku – je nejen výbornou zpěvačkou, ale také vzácným člověkem. Margita Makulová – Mária se narodila v roce 1925 v Rožkovanech, přivdala se do rodiny Makulovců v Kendicích, bývalých koňských handlířů. Ti měli v Kendicích malé domky jako zimoviště, odkud během roku hlavně muži vyjížděli za obchodem s koňmi. Tento způsob života i obživy však i pro ně musel skončit v roce 1959, s jejich násilným usazením. V roce 1960 se většina těchto příbuzensky spjatých rodin přestěhovala do tří patrových dvoubytovek, které pro ně v rámci tzv. řešení stát nechal postavit, a v nichž bydlí dodnes. Právě zde jsme sedávali okolo kuchyňského stolu a často při svíčkách naslouchali jejímu zpěvu.

Mária je citlivá a moudrá, každý si jí vážil – nejen v její široké rodině, kde vždy měla a má přirozenou autoritu, ale i mezi místním slovenským obyvatelstvem. Její muž Gindži byl *mujálem* skupiny. Jejich rad a rozhodnutí si vždy vážili nejen její dospělí synové a dcery, ale i jejich děti, všichni. Je hluboce věřící, dříve chodila každodenně do kostela a dokonce byla po nějakou dobu farskou kuchařkou.

11 Píseň publikována in Davidová, Jurková, 2001, jako č. 10, včetně notového zápisu.

S Máriačkou a její rodinou jsme se poznali na začátku šedesátých let. Do Kendic jsem poprvé přišla v roce 1960 v době svého dvouletého pracovní-výzkumného pobytu v Košicích. Staly jsme se opravdovými přítelkyněmi, stala jsem se součástí její rodiny. Máriačka mě oslovuje „*muri šej*“ (děvenko moje), její synové a dcery mi říkají „*phene*“ (sestro). Strávili jsme společně už mnoho hodin krásných podvečerních sezení a povídání, kdy se často zpívalo.

| Máriačka Makulová během setkání v Kendicích v létě roku 2005 |
foto Muzeum romské kultury – Magda Kucharičová |

V sedmdesátých letech jsem s Máriačkou a částí její rodiny z Kendic (se syny Cyrilem a Ferim – to už nejstarší syn Matúch nežil) i z nedalekých Petrovan (Milanem-Bušskou a Evou Makulovými) byla pozvaná na malý festival autentického olašského hudebního folkloru do italské Florencie, kde měli velký úspěch. Později, v letech osmdesátých, pak byli na obdobném vystoupení ve Vídni. Byl to pro ně velký a neobvyklý zážitek. Obě cesty jsme společně jeli vlakem, poprvé se tímto způsobem dostali do ciziny. Především ale úspěšně reprezentovali stále žijící olašskou hudební kulturu – ne jako umělecký soubor, ale jako přirozená rodinná skupina.

Když jsem pak v průběhu dalších let mívala možnost navštívit Kendice a Petrovany, vždy bylo naše setkání jen dalším pokračováním našeho přátelství. Vážím si ho a přeji Máriačce, aby jí Bůh popřál ještě nějaký rok života, aby nám všem ještě mohla zpívat.

Ze širokého repertoáru Máriaččiných písní aspoň dvě z jejích *lóke gíla*:

*Jaj, phuvenge, dromenge,¹²
s'ánde me dikhlem, jo,
de, s'ánde le me dikhlem,
o zeleno veš dikhlem, jaj.*

*Pole a cesty,
to všechno jsem viděl,
to všechno jsem viděl,
viděl jsem i zelený les.*

12 Píseň publikována in Davidová, Jurková, 2001, jako č. 20, včetně notového zápisu. Nahráno v Kendicích, 1962.

*De, phenen la mamake,
šávo čór kerdilem, joj,
de, pe mamaki vója
de, Romengi pe vója.*

*Chálo-j aba, dade,
le Romengo šéro, joj,
perna kaj le, perna
le bare bajonde, jaj.*

*Kaj taj me, mamó, Dévla,
o čóro, jo, šávo –
ande báre veša
la lumasa žav-tar, joj.*

*Áš Dévlesa, mamó,
musaj, joj, te žav-tar, joj,
te na žav-tar, mamó,
chuřilen man, mamó.*

*Te man chuřilena
le báre rajóra, joj,
itelin man, mamó,
pe deše beršóra, joj.*

*Vad' kamař, vad' niči,
musaj sim te žav-tar, joj.
Áš Dévlesa, mamó,
žav-tar la lumasa, joj.*

*Te meró me, dade,
či gindij te merav, joj,
či gindij te merav
taj sa muro keró, joj.*

Řekněte mámě,
že jsem se stal mladým zlodějem,
matce pro radost
Romům pro radost.

Nadělali jsme Romům, otče,
ach, veliké starosti,
dostanou se
do velkých potíží.

A já, mámo, Bože,
já ubohý syn –
velkými lesy
pojedu pryč světem.

Buď sbohem, maminko,
musím odejít,
když neodejdu, mámo,
chytnou mě, mámo.

Když mě chytanou
mocné úřady,
zavřou mě, mámo,
na deset let, joj.

Ať chci nebo ne,
musím odejít.
Zůstaň s Bohem, mámo,
půjdu do světa.

Ať třeba umřu, otče,
jsem odhodlaný umřít,
jsem odhodlaný umřít,
přesto budu dělat všechno po mém.

*Rovel, mamó, rovel,
dukhal lako šéro, jój.
Ma rov, mamó, ma rov,
na dukhal tó šéro, jaj.*

*Jaj, musaj me žav-tar
la bara lumasa, ja-o,
te márel man o Del,
taj muri milo Márja, jo.*

Pláče máma, pláče,
bolí ji hlava.
Neplač, mámo, neplač,
ať tě hlava nebolí.

Musím odejít
do velkého světa, jaj,
aby mě Bůh potrestal
a moje milá Maria.

A další z mnohastrofých epických písní, jedna z Márinčiných nejoblíbenějších:

O Prahako Wilzoňáko¹³

*ňílij ávri dorš vonato –
dikh tu pálal, Matuchoro,
vaj či avel o dadoro.*

*Jaj, čavel, mamó, o dadoro,
íngerdas les kriminálka,
íngerdas les kriminálka,
la Prahaki, le maj bári.*

*Ja, la Prahaki, le maj bári –
télal kodo šudro ráčo,
khote pre les čepenkedij
šudro lego, jaj, po šéro.*

*De, ezenindas o dad khére
but-i dúj berš t' ažukeren.
Žav-tar tuke káj tó nípo,
le tu tuke ávre romes!*

Na pražském Wilzoňáku (nádraží)

kvílí brzdy rychlíku –
ohlédni se, Matúchu,
jestli nejde tatínek.

Mámo, tatínek nejde,
sebrala ho kriminálka,
chytila ho kriminálka,
ta pražská, největší.

Ta pražská, ta největší,
pod tou studenou mříží,
tam mu kape
ledová voda na hlavu.

Vzkázal táta domů:
dva roky čekat, to je dlouho.
Vrať se domů ke své rodině,
vezmi si jiného muže!

13 Píseň publikována in Davidová, Šenkyřík, 2002, jako č. 4.

*Jaj, le tu tuke ávre romes,
so vortárľa te kokala,
so vortárľa te kokala,
le bulhesa toveresa.*

*Jo, lášo-j aba o Raj o Dél,
haj žutija le vov mange,
haj žutija le vov mange,
hod' mentoj, jaj, muro šéro.*

*De, hod' mentoja muro šéro
téľal kado šudro ráčo.
Hod' pa vi dej pušó latar
lake čorre-le fógáša.*

*Jaj, ávri pušó-le me latar,
so voj kerdas tela duje beršen.
Te na phenes o čačimo,
šingeró tu, mundáro tu!*

*Jaj, phenav tuke o čačimo,
te šuťuvav sar i patrin!
Te šuťuvav sar i patrin,
o čeriko ando páji!*

Jaj, vezmi si jiného muže,
který srovná tvé kosti,
aby srovnal tvé kosti
širokou sekerou.

Ale dobrý je Pánbůh,
on mi pomůže,
on mi pomůže,
vysvobodí moji hlavu.

Vysvobodí moji hlavu
pod tou chladnou mříží,
pak se zeptám matky
na spády (nevěru) svojí ženy.

Zeptám se jí (matky),
co dělala (žena) ty dva roky.
Jestli neřekneš pravdu, ženo,
rozřežu tě, zabiju tě!

Jaj, říkám ti pravdu,
ať uschnu jako list!
Ať uschnu jako lístek,
jak dubový list ve vodě!

Mezi baladickými příběhy písňového folkloru olašských Romů je zpíván, spíše zpěvem vypravován příběh, který se skutečně stal na jihozápadním Slovensku, známý jako balada o zabití krále Bána (Báno byl za svou zradu po romském soudu vlastními lidmi zabit a zašit do mrtvého koně).

Uveďme si však jinou epickou baladu – baladu o hadovi, kterou nám v Kendicích v roce 1961 zpíval nejstarší Márinčin syn, Matúch – Matěj Makula:

*Jaj, kutka téle tela páji¹⁴
khote thovel terni romňi.
Pušlas latar terno gážo:
So kiraves, terni raji?*

*Jaj, de, av-tar manca, terni romňi,
av-tar manca ando fóro.
Náštik žav me, terno gážo,
Si man ek phral, mundárla ma.*

*Ma dara tu, terni gáži,
ž'ánde ko veš o zeleno,
ž'ánde ko veš o zeleno,
astar sapes mirgeššones.*

*De, astar sapes mirgeššones
taj kirav les te phraleske!
Avel khere o phraloro,
phušel mandar, so kiradem.*

*De, so kiradan, terne pheňe,
láši sága maladas ma.
Dúje mášen t' ekhe pujos,
te merav me, terne phrala.*

*De, so von ek roj, le zumadas,
leski kóža šárgolindas,
so von dújto, le, le zumadas-
an tu, pheňe, muro šerand.*

*Jaj, tam dole u vody
pere tam mladá Cikánka.
Zeptal se jí jeden mladík:
Co budeš vařit, mladá paní?*

*Jaj, pojd' se mnou, mladá Cikánko,
pojd' se mnou do města.
Já nemůžu, mladý pane,
mám bratra, zmlátil by mě.*

*Jen se neboj, mladá ženo,
jdi do lesa zeleného,
jdi do lesa zeleného,
chyť tam hada jedovatého.*

*Chyť tam hada jedovatého
a uvař ho svému bratru!
Bratříček domů přichází
a ptá se mě, co jsem uvařila.*

*Cos' vařila, má mladá sestro,
krásně mi to zavonělo.
Dvě ryby a jedno kuře,
vážně (ať umřu, zapřísahám se),
mladý bratře.*

*Jen ochutnal jednu lžíci,
hned zežloutla mu pleť.
Jen co druhou on ochutnal –
podej mi můj polštář, sestro.*

14 Píseň publikována in *Dúral me ávilem – Z dálky jsem přišel*. 2000, s. 22.

*De, či dav tu ěiro řerand,
taj das leske i bučina.
An tu, pheňe, mure khúren,
de žav-tar me áver luma.*

*Kana o phral, le, de merlas,
gelas-tar, le, jaj, de i pheň,
gelas-tar, le, jaj, de i pheň
káj pesko, le, de, gážo.*

*De, či kamař tu, terni romňi,
časa vi man sar te phrales,
časa vi man sar te phrales,
ža-tar tuke, kaj to nipo.*

Já ti tvůj polštář nepodám,
Podala mu ona pařez.
Přived', sestro, moje koně,
odcházím už na druhý svět.

A když její bratr umřel,
vydala se jeho sestra,
vydala se jeho sestra
za svým milým (gadžem).

Já tě nechci, mladá ženo,
zničíš mě jako svého bratra,
zničíš mě jako svého bratra,
jdi si za svými příbuznými.¹⁵

A ještě jednu z tzv. žalostných, smutných *lóke gíla*, opět v podání Matúcha, nahráno v Kendicích v roce 1961:

*So žanas te keras, mamó,¹⁶
so žanas te keras,
ke múlas o papu.*

*Ke múlas o papu, mamó,
ke múlas o papu,
ášilam čórora.*

*K'ášilam čórora, mamó,
ášilam čórora
sar šinde kaštóra.*

Co máme dělat, mámo,
co si počneme,
když nám umřel dědeček.

Umřel nám dědeček, mámo,
umřel nám dědeček,
zůstali jsme sami.

Zůstali jsme sami, matko,
zůstali jsme sami,
jak pokácené stromy.

15 Tato baladická píseň o hadovi a zrádné sestře byla obsahově zřejmě ovlivněna, tentýž motiv se vyskytuje i v moravském folkloru – viz píseň O panně Uliánce (Uliánka krásná panna, u Dunaje šaty prala...), sbírka Karla Plicky a Františka Wolfa *Český rok v pohádkách, písních, hrách a tancích*, díl Léto. Praha 1950, s. 407–408.

16 Píseň publikována in Davidová, Jurková, 2001, jako č. 5.

*De, musaj sam te žas-tar, mamó,
de, musaj sam te žas-tar,
ke le Rom chol'ajven.*

Musíme odejít, mami,
musíme odejít,
Romové se zlobí.

*Ke le Rom chol'ajven, mamó,
ke le Rom-a chol'ajven,
káj sam ame khate.*

Romové jsou rozhněvaní, mami,
zlobí se na nás,
protože jsme tady.

Pro ilustraci si uvedme ještě alespoň dvě rytmické *khelimaske gíla* – písně nejen k tanci, nazývané většinou *čardáše*. Jejich texty jsou na rozdíl od předchozích krátké, dvou až třístrofé, často se opakující v rozvíjejícím se melodickém popěvku.

*Naj la cocha taj či gad¹⁷,
kinla lake lako dad.
Vi cochica taj vi gad,
Haj la, la, la...*

Nemá sukni ani košili,
Její táta jí to koupí,
i sukni i košili,
haj la, la, la...

Dále se opakují tatáž slova první a jediné strofy této *khelimaski gíli*. Na nahrávce z Kendic z roku 1961 ji zpívá Emi Lakatošová z Komárna, spolu se svým bratrancem Matúchem Makulou. Stejně opakování následuje i u následujícího dvoustrofého čapáše, který při stejném setkání v Kendicích zpívala a tančila skupina Makulovců:

*Ke már šaj žas-tar,¹⁸
mange aba či trobus.
Tejle šindan te kále bal,
mange aba či trobus.*

*Můžeš si jít,
nejsi mi už k ničemu,
ostříhala sis své černé vlasy,
nejsi mi už k ničemu.*

17 Píseň publikována in *Dúral me ávilem – Z dálky jsem přišel*, 2000, s. 58.

18 Píseň publikována in *Dúral me ávilem – Z dálky jsem přišel*, 2000, s. 58 jako Mange či trobus.

*Žó-tar me mange
ži ká muri dej.
Žó-tar mange ke man khére,
khére amende.*

*Však já si půjdu
ke své mamince,
půjdu si domů,
domů k nám.*

Závěrem našeho nahlédnutí do olašských písní a jejich textů, si uvedme ještě jednu *lóki gíli* z Kendic (nahrávka z roku 1962). Pozvala nás k ní Biga – Róza Makulová, těmito slovy: „*Dévlesa rakhav tumen, šavale, šaj engedinenas mange te gilabav, le Somkoski romňi i Biga – de akarsavi te gilabav akanak tumenge?*“ (Vítám vás tu s Božím dovolením, přátelé a děti romské, žádám vás o dovolení. Budu zpívat já, žena Somkova, Biga – ale kterou mám zazpívat?)

*Dévlesa rakhav tu,¹⁹
muri cini gáži, jaj,
o Raj, o suntó Dél
andas tu, de, gáži..*

S Božím dovolením tě tu vítám,
moje malá paní,
Pán, svatý Bůh
tě sem přivedl.

*De, but-i le Romora
so chollajven pe amen.
Ke so te chollajven
Si te ertin mange.*

Jaj, hodně Romů
je na mě rozzlobených.
Co se na mě mají co hněvat,
musejí mi prominout.

*De mang mol, Somko, mang mol
le bute Romenge, jaj.
De, Somko mol mangela,
romňi poťinela.*

Objednej víno, Somko, objednej
mnoha Romům, jaj.
Somko víno objedná,
jeho žena zaplatí.

*De, poťin, romni, poťin,
pánž šela koroni, jaj,
ke si Somko šávo
či bárol maj lášo.*

Zaplať, ženo, zaplať
pět set korun,
protože Somko je muž,
nad kterého není.

19 Píseň publikována in Davidová, Jurková, 2001, jako č. 16, včetně notového zápisu.

*Dévla, so te kerav,
kana naj man khonik, jaj,
kana naj man khonik
pala muro šéro.*

*De či dej či dadóro,
de či kala phralóra, jaj,
taj sa von chollajven pre mande
de naj anda soste.*

*De, so te kerou, mama,
kana lóve naj man, ja?
Soste mange, Dévla,
kacavo čorro trajo?*

*De te lóve avnas man,
vi pativ avlas man, jaj.
De man, Dévla, de man
cerra boldoššágo.*

*De te šaj kerav vi me
muri šukar vója, jaj.
Kasa me keró la?
Le bute Romenca!*

*De ke si lášo šávo
s'ande páрни luma, Dévla,
Dévla, na mundár man,
či chasár man.*

*Lášo-j o Raj, o Dej!,
ažutij amenge, ja,
hod' v'amen te rasas
šukar bari vója.*

Bože, co mám dělat,
když nikoho nemám,
když nemám nikoho,
kdo by se o mě (mou hlavu) postaral.

Ani mámu, ani tatínka,
ani černé bratříčky,
a přesto se na mě hněvají
a nemají proč.

Co mám dělat, mámo,
když nemám peníze?
K čemu je mi, Bože,
tenhle ubohý život?

Kdybych měla peníze,
měla bych i úctu.
Dej mi, Bože, dej mi
trochu bohatství (štěstí).

Abych si mohla i já také
dopřát pravou radost.
S kým si ji dopřeju ?
S mnohými Romy!

Jestli jsi Ty dobrý chlapec
na tom širém světě, Bože,
nezabíjej mě, Bože,
ani mě nezatrat'.

Dobrý je Pán Bůh,
pomáhá nám,
abychom si i my
mohli dopřát radost.

Rozloučíme se, jak to učinila nejen Biga, těmito slovy: „*No hát, šavale, me tumári šukar páťiv opre mangle. T'aven bachťále haj sasteste!*“ (Tak, přátelé, zazpívala jsem k vaší poctě. Buďte šťastní a zdraví!)

Bibliografie

- DAVIDOVÁ, E.; GELNAR, J. 1973. LP *Romane gila – Anthology of Gypsy Songs* (selected from the original on-the-spot recordings in East and South Slovakia and North Moravia) Artia – Supraphon.
- DAVIDOVÁ, E.; – GELNAR, J. 1974. LP *Romane gila – Antologie autentického cikánského písňového folkloru*. Praha: Supraphon.
- DAVIDOVÁ, E.; JURKOVÁ, Z. 2001. CD *Vlachicka Djila – Nejstarší nahrávky písní olašských Romů z České a Slovenské republiky*. Praha: Academia.
- DAVIDOVÁ, E.; ŠENKYŘÍK, T. 2002. CD *Gila, Dila, Gilora – Písňe olašských a usedlých Romů*. Brno: Muzeum romské kultury.
- Dúral me ávilem – Z dálky jsem přišel*. 2000. Avri kidne le vlašika dila – Výbor z olašské písňové poezie. Praha: Ars Bohemica.

Romano džaniben – ňilaj 2009
Časopis romistických studií

Tento časopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky.

Publikace byla financována hlavním městem Praha z Celoměstských programů na podporu aktivit národnostních menšin na území hl. m. Prahy pro rok 2009.

Projekt byl podpořen z prostředků Nadačního fondu obětem holocaustu.

Vydává Romano dzaniben
Ondříčkova 33, 130 00 Praha 3
tel.: 222 715 947, e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz
bankovní spojení: 161582339/0300
Šéfredaktorka: Jana Kramářová
Výkonní redaktori: Lada Viková, Helena Sadílková a Peter Wagner
Technická redaktorka: Eva Zdařilová

Redakční rada:

Mgr. Viktor Elšík, Ph.D.; PhDr. Jana Horváthová; PhDr. Arne B. Mann, CSc.;
Mgr. Helena Sadílková; Mgr. Lada Viková; Dipl.-Phys. Peter Wagner; PhDr. Renata Weinerová

Odborná poradní a konzultační skupina:

Ass. Prof. Mag. Dr. Dieter Halwachs; PhDr. PaedDr. Karol Janas, Ph.D.; Mgr. et Mgr. Petr Lhotka; Mgr. Marta Miklušáková; Mgr. Kamila Mrázková; prof. Ctibor Nečas, Doc. PhDr. Jiří Nekvapil, CSc.

Sazba: Petr Teichman

Obálka: Daniela Kramerová s použitím fotografií sbírkových předmětů
z Fondu textilu Muzea romské kultury

Tisk: PBtisk, Příbram

Produkcí zajišťuje nakladatelství G plus G, s.r.o.,
Plavecká 14, 128 00 Praha 2

tel: 222 588 001, e-mail: gplusg@gplusg.cz, www.gplusg.cz

Náklad: 600 ks

Doporučená cena: 160 Kč

Roční předplatné: 320 Kč (včetně poštovního a balného)

ISSN 1210-8545

Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882
Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků
nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno
Ředitelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24.6.1994.